

„DE SJOENEMIETISCHE” *)

IN JAREN HEBBEN WE NIETS VAN BETEEKENIS gezien van de hand van Seerp Anema, den dichter-schrijver, die vroeger naam maakte door zijn literairen arbeid. Zoo-veel te meer was het dan ook een gebeurtenis, toen de uitgever Kok ons kwam verrassen met de aankondiging der verschijning van een roman-cyclus onder den titel „Jeroesjaleem verloren,” waarvan het eerste deel, „De Sjoenemietische,” vóór ons ligt. Seerp Anema wil het einde van Davids koningschap en de geheele regering van Salomo voor ons doen leven, en bedoelt met den verzameltitel van zijn werk niet het Jeruzalem, stad en tempel, verwoest omstreeks het jaar 70, maar het verloren Jeruzalem van het Raadsplan Gods, „dat door Salomo's val verkwijnende, eer het was volbloed.”

Wij zijn den geachten schrijver dank verschuldigd, dat hij door zijn moeilijken en waardevollen arbeid ons de Israëlitische zielsstructuur in een drieduizendjarig verleden doet benaderen. Jaren van studie moeten aan dit werk ten grondslag liggen: niet alleen zeer nauwkeurige lezing en onderzoek der Heilige Schriften, maar ook kennisneming van de kultureele toestanden en gebruiken der tegenwoordige bevolking van Palestina, en een grondige bestudeering van de archeologie en historie, aan de hand van mannen van naam, die over het Oude Oosten licht hebben „ontstoken en gerefleeteerd.” Theologisch is Anema ter schole gegaan bij Dr Kuypert, volgens hem „den grooten smid, die de door het ongelooft doorgezaagde bronzen zuil van Oud- en Nieuw-Testament met de vuren zijner machtige concepties en gloeiende liefde voor God en Zijn Openbaring weer heeft gelascht,” waarmede hij, niet dichtertlijk uitgedrukt, wel bedoeld zal hebben, dat de waarheid van de onverbreekelijke eenheid tusschen Oud- en Nieuw-Testament door Dr K. weer op den kandelaar is geplaatst. Letterkundig gaat hij het werk der tachtigers voorbij, „de school van tachtig met haar Godverzaking, haar verboden wellusten en haar karakter- en taalverslapping,” en geeft een roman, waarin bijna op elke bladzijde over God wordt gesproken, in kiesche termen niet-verboden wellusten worden aangeduid, — al zal voor sommigen in de realistische voorstelling licht eenig gevaar schuilen, — en, op een enkele uitzondering na, menschen-uit-één stuk worden beschreven in krachtige taal en nauwelijks geëvenaarden taalrijkdom.

Wij hebben dan ook eerbied voor dezen machtigen studie-arbeid, voor Anema's groote belesenheid, en bovenal voor zijn pogen, de eenheid van het ware, goede en schoone te zoeken, in aansluiting aan het werk van Geertruida Toussaint en „in het algemeen aan het werk der onzen uit de school van veertig,” tot eer en heerlijkheid van onzen grooten God.

Te meer doet het ons dan ook om den schrijver leed, dat wij bezwaar moeten maken tegen dit werk.

Ongetwijfeld geeft Anema's werk ons „oogenblikken van diepe ontroering en momenten van hooge vervoering,” maar het ontrukkt ons tegelijk, door den romantieken cyclus „gevoel, verbeelding, heldenmoed,” met ongehoorde vrijmoedigheid aan alle werkelijkheid. Dit zou niet zoo hinderen, als het menschenwerk gold, maar nu het gaat om de Heilige Schriften, achten wij het een onvergeeflijke fout. We bedoelen niet zoo zeer, dat door onnuchtere gevoelsuiting en ongebreidelde verbeelding met ongelooflijken moed allerlei onjuiste beelden en vergelijkingen worden gemaakt, dat overdrijvingen voorkomen als de episode, waar een leeuw zich legt aan Salomo's voeten, en dat ongewild — want tegen zijn beginsel — de tachtigers in mooischrijverij worden op zij gestreefd; maar we hebben het oog op de eigendunkelijke Bijbelverklaring. We achten trouwens alle werken, die over den Bijbel fantaseeren, verkeerd, omdat het ingegeven Woord van God te hoog staat voor zulke experimenten, en omdat de schrijvers van de personen zoo licht een voorstelling geven naar eigen opvatting, die dan onbewust bij den lezer in herinnering blijft en als de juiste wordt bewaard, terwijl de Schrift zelve er óf geen enkele aanleiding toe geeft, óf naar haar geest

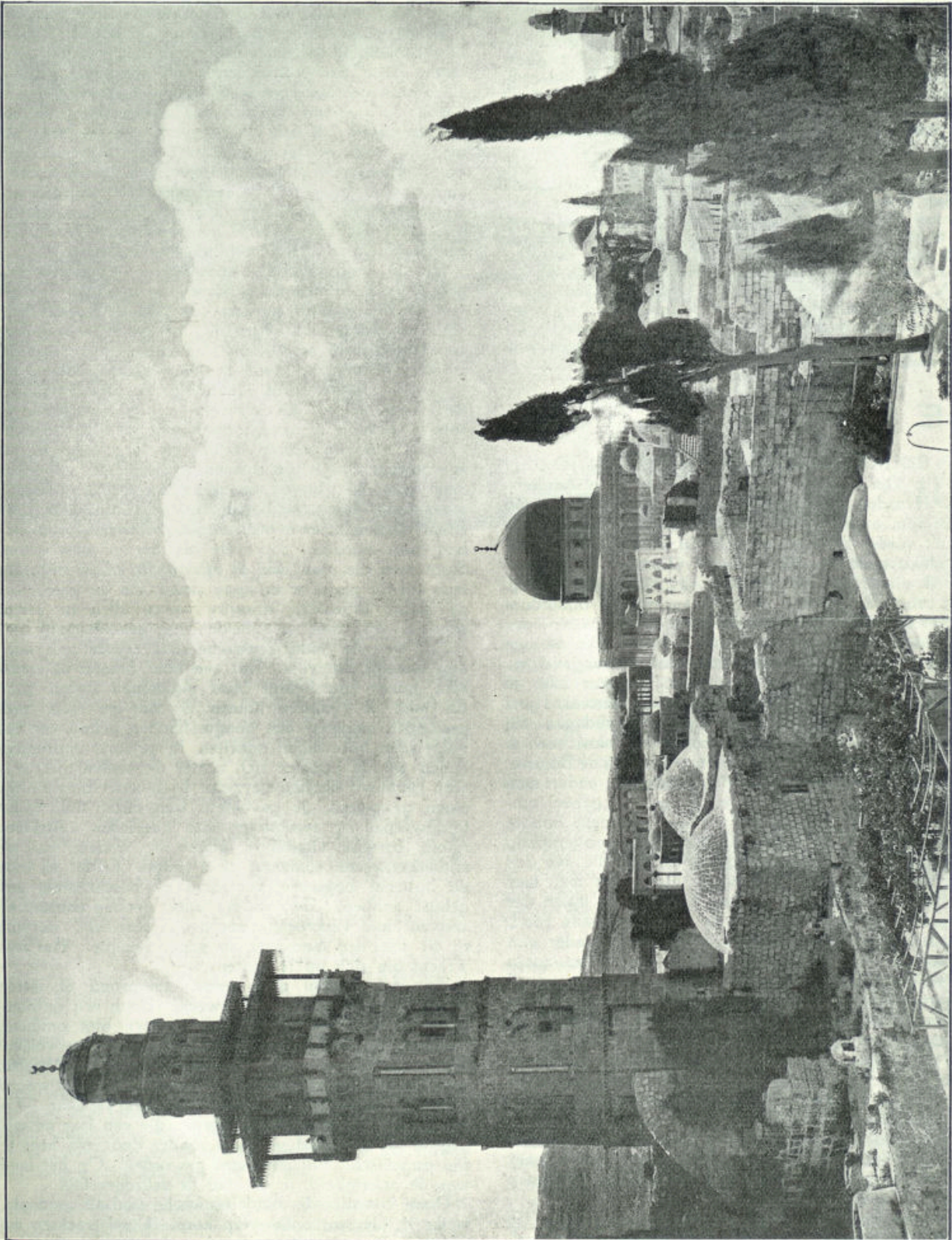
*) Door Seerp Anema. — Uitgave J. H. Kok, Kampen.

zelfs lijnrecht er mede in tegenspraak is. Nathan, David, Salomo — ze deelen in alles de zienswijze van den auteur! Maar hoe denkt de Auteur der Heilige Schrift er over? Salomo en Abisag zien zichzelf en elkander als typen van den Messias en Zijn bruid! Maar de schaduwbeelden, die de Schrift geeft, waren zichzelf toch niet hiervan bewust? Wie geeft Anema het recht, om Abisag, de Sunamietische, te beschouwen als de bruid van het Hooglied, ook al meent men in de Hoogliedtaal allerlei te vinden, wat op haar en haar familie van toepassing kan zijn? Licht niet, naar de Schrift, de gedachte voor de hand, dat Sulammith (Hooglied 6 : 13; vrouwelijke vorm van den naam van Salomo) de Egyptische is, (zwart — donker van kleur — doch liefelijk,) over wie in 1 Koningen 3 : 1 en 7 : 8 als Salomo's vrouw gesproken wordt en die hij tijdelijk onderbracht in de stad van David, totdat het Huis des Heeren zou zijn gebouwd, maar voor wie hij later een eigen heerlijk paleis bouwde? Even ontoelaatbaar is het, als van moderne zijde wordt beweerd, dat Salomo gehuwd is met de Koningin van Scheba, even ongeoorloofd is het, als iemand, die de Godsopenbaring wil hoog houden, zonder ook maar eenigen Schriftuurlijken ondergrond een Sunamietische als Abisag, die tijdelijk den ouden, welbedaagden, zeventigjarigen koning David moest dienen en gediend heeft, tot vrouw van Salomo proclameert. En te erger is dit laatste, omdat de geest der Schrift zich er absoluut tegen verklaart. Geheel terloops wordt ons door den Heiligen Geest iets medegedeeld over Abisag, die de laatste dagen van Davids leven veraangenaamde, geenszins omdat deze vrouw verder geschiedenis zou maken, maar alleen omdat op deze mededeeling moest volgen, dat de trotsche Adonia, die schoon van gedaante was, de bovenmate schoone Abisag tot vrouw begeerde, met de bijbedoeling, dan het koningschap te verwerven. Was hij niet ouder dan Salomo? Zou het feit, dat de vrouw, die intiem met David omging, en die nu zijn vrouw werd, het volk niet doen overhellen naar Adonia als hun koning? De wijze Salomo heeft, naar de Schrift, dadelijk „het eigenlijke” doorzien achter de vraag, die door zijn moeder Bathseba in haar onschuld, misschien uit medelijden met Adonia, hem werd overgebracht. (1 Kon. 2 : 21.) En nu laat ook Anema Salomo dit booze plan doorschouwen, maar... al het mooie wordt weggenomen door de gedachte te wekken, dat Salomo zelf Abisag begeerde. „Dus toch geen heilige gedachten!” roepen we dadelijk uit. En het edele in den persoon van Salomo, in het begin van zijn leven en regering zoo heerlijk uitkomend, moet plaats maken voor onedele bijgedachten. En Bathseba, door God de eer waard gekeurd om als degene, die Uria's vrouw was geweest, opgenomen te worden in het geslachtsregister van Jezus Christus, den Zoon van David, wordt geteekend niet slechts slap en zwak, maar, evenals later vele bijwijven van Salomo, als een jaloersche vrouw, die zich ter zijde gezet voelt.

Dit is mijn groote bezwaar tegen Anema's werk „De Sjoenemietische.”

Ik heb ook andere bezwaren. Dat de schrijver met het niet-goede der tachtigers ook plompweg al het goede verwerpt en een halve eeuw geschiedenis eenvoudig negeert. Dat hij zijn belesenheid en verkregen kennis wat uitstalt. Dat zijn geven van de Bijbelsche namen in transcriptie van de Hebreuwsche wat aanstellerig lijkt, en in elk geval het lezen van het boek niet vergemakkelijkt. Maar dit zijn meer subjectieve bezwaren, die voor anderen ongeldig kunnen zijn, met name wat het laatste bezwaar betreft, daar het verhaal er ongetwijfeld — zooals de schrijver zelf terecht zegt — in lokale kleur aan wint.

Dan zijn er nog bezwaren, die voor elken Schriftlieffhebber gelden, en die niet weggenomen worden door heerlijke natuurbeschrijvingen, door gewijde taal, waarvan men nu en dan machtig onder den indruk komt. Wie geeft den schrijver het recht om van Jozefs woorden „God heeft mij al mijn verdriet en mijn familie doen vergeten,” te laten zeggen, dat ze „bondsbreukig” waren? Dit vergeten is geenszins in den ruwen zin bedoeld, maar in den zin van het vergeten van al het verdriet, dat hem trof. Is het niet Gods leiding geweest — ook met het oog op de profetie — dat Jozef al de jaren

GEZICHT OP JERUSALEM

zijn vreemdelingschap alles in Gods hand gaf en wachtte op God, welk wachten zoo wonderheerlijk is bekroond? Hoe durft Vader Berechja spreken over hetgeen tweehonderd en vijftig jaar geleden in Egypte is geschied, terwijl de Schrift zoo duidelijk spreekt over vierhonderd en tachtig jaar? (1 Kon 6 : 1.) Waar haalt Anema de gedachte vandaan, dat Gods altaar eenmaal den ontuchtigen dienst van den Baäl en de Asjtereeth van het heidensche Sjoeneem toebehoorde? Elk hervormer heeft eerst de afgodsaltaren geslecht en dan Gods altaar gebouwd. Met welk recht wordt door Anema aan Salomo toegeschreven, dat hij in de bruidsdagen het Paaschfeest niet behoefde te houden, terwijl de Schrift zegt, dat iedere ziel, die dit niet deed, om welke reden ook, moest worden uitgeroeid uit haar volken?

Maar al deze bezwaren zijn niets bij het beginselbezwaar, door mij genoemd; niet uit zucht tot critiek, — hoe gaarne had ik hier, waar het bedoelen van het werk, het zoeken van Gods eer, mij zoo sympathiek is, alleen geprezen, — maar omdat, als ik eens op mijzelf mag toepassen, wat Anema van Dr A. Kuyper zegt, mijn gloeiende liefde voor Gods Openbaring mij noodzaakte om op te komen allereerst tegen het romantieke schrijven er over, maar bovenal tegen de gedurfd fantasie, die schoone Schrift-figuren helaas geen recht doet wedervaren.

J. N. V.

DE STADSWAL

GEDURENDE DEN MOBILISATIETIJD BEN ik vier zomers achtereën in Heusden geweest. Heusden is een van die stadjes, welke men, zóó als ze zijn, onder een stolp moest kunnen zetten, opdat ze niet verder zouden vervallen of verweeren. De bijvoegelijke naamwoorden „dood” of „oud” kan ik behoorlijk uitsparen; 't beeld van een „stolp” zegt genoeg. Zóó broos en wankel is Heusden in zijn ouderdom geworden, dat het heete zomerweer er te zwaar voor lijkt; de zon brandt op de roode pannendaken en men meent, dat ze tot stof zullen verstuiven; de trapgeveltjes, de kozijnen, een poortje of stoepje, 't schijnt alles te zwak worden voor hard, hevig weer. Uiteraard geef ik hier een zomer-indruk, ontvangen op Julidagen. Bij herfst of wintertij heb ik 't stadje nooit aanschouwd.

Heusden is mooi gelegen. Men is dicht bij de Betuwe, doch als men den kant van Herpt uitgaat, nadert men de bosschen van Brabant. De stad is nog geheel omringd van haar wallen, en ze kan, van deze hoogte af gezien, onder een bepaalde belichting, tooverachtig schoon zijn. Men kijkt vlak op de huisjes, die aan den muur palen, doch de bouwvalligheid merkt men hier niet zoo op; juist de ingezonken, gebroken lijnen der onregelmatige gebouwtjes en de tinten, vergaan rood, of grauw, tusschen 't groen, geven een wonder van schoonheid. Gelukkig komen de poorters van zoo'n stadje niet zoo licht op de gedachte aan een „grootsche” doorbraak. Wat zou men breken? Voor 't verkeer zijn de hoofdstraten breed genoeg. En in de stegen en gangen komen geen auto's. De huisjes blijven onder hun puntdak en de opvolgende geslachten betrekken ze zooals ze zijn. En dat is goëd zoo, er zijn nog wel andere zegeningen dan de zegeningen van de platte doos, die thans „woning” heet, niet eens meer „huis.” Bij een stad als Heusden, en bij de steden, aan haar gelijk, moet men zijn moderne begrippen in vrede maar voor zoo lang opbergen. Men moet enkel op *behouden* bedacht zijn, op Monumentenzorg.

Over dien stadswal (ik spreek van de jaren 1916—'19) is een wandelweg aangelegd, aangenaam belommerd. Zoo kuiert men buitenom heel Heusden rond, daarbij aan vele plaatsen het gezicht op de rivier genietend. De wal maakt thans volstrekt geen grimmigen indruk

meer, ook niet als men zich de beplanting wegdenkt. Niet grimmiger dan de kanonnetjes, die hier of daar voor wat eenmaal een „versterkte burcht” was, als hondjes op wacht liggen. Doch men moet bij alles de betrekkelijkheid der dingen in 't oog houden. Het kleine kanon heeft eens schrik en dood verspreid. En de stadswal, een laan waar de geitjes mekken aan haar pin in 't gras, heeft eens voor de boeren uit de dorpen en gehuchten van den omtrek veiligheid beduid. Als men bij overval zich nog maar bijtijds achter de vest kon bergen! Op een punt waar een stuk kale muur aan 't water staat, heb ik den indruk van *verwéér* nog wel eens sterk ontvangen. En van Herpt uit de stad naderend, dacht ik dikwijls hōe die boeren uit vroeger eeuwen *Heusden* hebben gezien, het bolwerk.

Er zijn een paar flinke hoofdstraten, waar men ook nog kapitale heerenhuizen aantreft; de stad is vroeger van aanzien groter geweest. Op de hoofdstraat komen kleinere straatjes of stegen uit; het gewone beeld van een Hollandsche stad. Ook Den Briel, Vianen, en het Friesehe Makkum, waar ik lang gewoond heb, zijn ongeveer zoo gebouwd. In genoemde plaatsen loopen de stegen echter 't veld weer in, ze eindigen in de ruimte. Maar in Heusden loopen ze dood tegen den muur.

Niet zóó brutaal als ik dat hier zeg; niet, dat de achterdeuren tegen de steenen zouden slaan. Integendeel, juist hier liggen de erfjes in 't groen, een lapje moesgrond, een kleine boomgaard, zelfs wel een akkertje. Maar niettemin, *er is geen uitgang*. De ommuurde stad had haar poorten, zoo vele als het er dan waren. Sloot men die, dan was de stad *dicht*. Een slop, zoo lang tot de poort weer open stond. En de verder van de poort afgelegene straatjes waren allen te zamen *sloppen*, wat men in Heusden nog heel duidelijk ziet.

Nu was de middeleeuwsche stad, zooals men weet, nog tamelijk landelijk. Dat een boer binnen de stedelijke muren zijn bedrijf bleef uitoefenen kwam voor. En juist in Heusden hoorde ik, dat de, toen reeds gesloopte, poorten een hoogte hadden gehad, die een volgeladen hooiwagen doorliet. In gewone omstandigheden zal de poorter zich achter de wallen niet al te zeer benauwd hebben gevoeld. Men moet nimmer zijn eigen gevoelens, de gevoelens van dezen tijd, willen terugwerpen op toestanden van 't verleden. Aan een ruime, frissche villabuurt, *buiten* de wallen, had de middeleeuwsche stedeling niets gehad, omdat hij daar de bovenal begeerde veiligheid of bescherming zou gemist hebben. Zoodra een vlek genoeg aanzien en welvaart had verkregen voor het „poortrecht”, ontving zij dit van den landsheer als een privilege. Het was 't recht om zich op te sluiten.

Zoo zal er dan nog genoeg tuingrond of weide binnen de omwalling zijn geweest. Doch een gewaardwording van beklemming kunnen wij niet ontgaan, wanneer wij de rooilijn der oude straten eens volgen. Wat woonde men nauw op elkaar! „Stadslucht maakt vrij,” heette het in de middeleeuwen. Maar dat woord „vrijheid” moet men dan wel figuurlijk verstaan. De beteekenis was dat de lijfeygene, die een jaar en een dag in de stad had vertoefd zonder door zijn heer te zijn opgeëischt, vrij man was geworden. Op het land was de hoorigheid, in de stad de zelfregeering.

Doch 't is niet de middeleeuwsche stad als zoodanig, welke ik hier tot onderwerp koos. Ik wil trachten mij in te denken, en zoo mogelijk te beschrijven, hoe het gaan moest in de besloten stad, als een besmettelijke ziekte om zich heen greep. Daarover een ander maal.

HENDRIKA KUYPER—VAN OORDT